

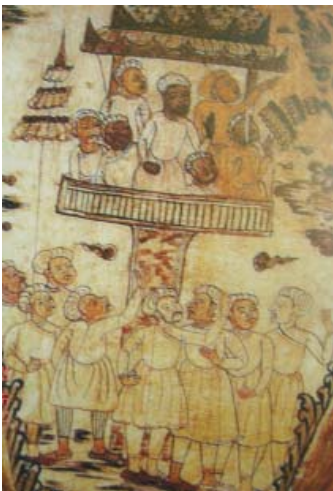
ภูมินามวิทยา พระนครศรีอยุธยา

ชุมชนแขกสมัยกรุงศรีอยุธยา : แขกมัวร์ กนนมัวร์

วนิช สุธารัตน์¹

แขกคือใคร ใครคือแขก

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีมีชนหลายชาติเดินทางเข้ามาค้าขาย และตั้งหลักแหล่งทำมาหากินอยู่ในประเทศสยามเป็นจำนวนมาก ทั้งฝรั่ง โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส นอกจากนี้ยังมีผู้ที่เดินทางมาจากอาหรับ เปอร์เซีย อินเดีย รวมทั้งมลายู และปัตตานี ชนกลุ่มหลังนี้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ชาวสยามเรียกชื่อรวมๆ กันว่า “แขก” ชุมชนแขกในสมัยกรุงศรีอยุธยามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่น่าสนใจ แม้ว่าชุมชนส่วนใหญ่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และวิกฤตการณ์ต่างๆ แต่ก็ยังมีบางชุมชนที่สามารถสืบทอดความเก่าแก่ไปถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาได้

ภาพที่ 1 จิตรกรรมฝาผนังรูปแขกในปลายสมัยอยุธยา
ที่มา : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2546, หน้า 144

คำว่า “แขก” เป็นคำที่คนไทยใช้เรียกชาวอินเดีย ศรีลังกา ปากีสถาน บังคลาเทศ เนปาล ชาวมลายู ชาวเอเชียตะวันออกเฉียง และตะวันออกไกล ยกเว้นชาวยิว แอฟริกาเหนือ และนิโกร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 หน้า 205)

จากคำนิยามคำว่าแขกในเบื้องต้น จะเห็นได้ว่าคนไทยได้ให้นิยามของคำว่าแขกในความหมายของผู้มาเยือนหรือผู้มาจากดินแดนต่างๆ ทั้งจากตะวันออกกลาง ตะวันออกไกล และดินแดนส่วนอื่นๆ มิได้หมายความเฉพาะชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งเท่านั้น แต่เมื่อใดที่ต้องการจะให้ทราบความหมายว่าเป็นชนกลุ่มนั้น กลุ่มนี้ก็จะเติมชื่อเชื้อชาติตามหลังเข้าไปด้วย เช่น แขกอาหรับ แขกเปอร์เซีย แขกอินเดีย แขกมกกะสัน แขกมลายู เป็นต้น

ชุมชนแขกสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีการกล่าวถึงแขกต่างๆ ดังนี้คือ แขกมัวร์ แขกอาหรับ แขกเปอร์เซีย แขกอินเดีย แขกจาม แขกมกกะสัน แขกมลายู แขกชวา แขกตานี ชนชาวแขกที่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามทั้งหมดล้วนแต่อยู่ภายใต้การดูแลของท่านเจกอหมัด จุฬาราชมนตรี เจ้ากรมท่าชวา

¹ รองศาสตราจารย์ สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 2 แผนที่กรุงศรีอยุธยาในจดหมายเหตุของ เดอ ลาลูแบร์ แสดงที่ตั้งหมู่บ้านของชาวต่างชาติ
ที่มา : อชิอิ โยเนะโอะ, 2542, หน้า 45

จากบันทึกของคณะทูตชาวอิหร่านที่เดินทางนำพระราชสาส์นของพระเจ้าชาห์ สุลัยมาน ที่ 1 (Shah Sulaiman) แห่งราชวงศ์ซาฟาવીที่ได้ทรงส่งราชทูตมายังกรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ เมื่อ พ.ศ.2228 ผู้เขียนบันทึกเป็นเลขาของคณะทูตชื่อ อิบน์ มุฮัมหมัดอิบรอฮิม มุฮัมหมัด ราบี (Ibn Muhammad Ibrahim Muhammad Rabi) ได้กล่าวถึงชุมชนชาวเปอร์เซีย ชุนนางชาวเปอร์เซีย และความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมเด็จพระนารายณ์กับชุมชนเปอร์เซีย ไว้อย่างค่อนข้างชัดเจน ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

ชุมชนแขกที่นับถือศาสนาอิสลาม และอยู่ในกำแพงกรุงศรีอยุธยามีสองชุมชน คือ ชุมชนแขกมัวร์ กับชุมชนเปอร์เซีย ส่วนชุมชนแขกที่อยู่นอกเมืองคือชุมชนของแขกจาม แขกตานี แขกมกกะสัน แขกชวา และแขกมัวร์ ข้อสังเกตเบื้องต้นก็คือ ชุมชนแขกมัวร์ เป็นชุมชนที่มีอยู่ทั่วไปทั้งในกรุง และชุมชนนอกเกาะเมือง ซึ่งข้อมูลในเรื่องนี้จะได้อธิบายต่อไป โดยรายละเอียดและหลักฐานของแขกแต่ละกลุ่มที่ปรากฏอยู่มีดังต่อไปนี้

แขกจาม เป็นชนชาติญวนนับถือศาสนาอิสลาม ชนกลุ่มนี้อพยพมาจากอาณาจักรจามปา หรือจำปา ซึ่งเป็นอาณาจักรโบราณอยู่บริเวณทางใต้ของ

เมืองเวินเวียดนาม ชาวจามป่าตั้งบ้านเรือนอยู่ทางฝั่งตะวันตกของคลองปทาคูจามไปจนถึงคลองขุนละคอนไชย คลองปทาคูจามเป็นคลองที่ขุดลัดแม่น้ำเจ้าพระยาจากบริเวณใต้วัดพุทไธสวรรย์ไปบรรจบกับคลองขุนละคอนไชยก่อนที่จะไหลออกแม่น้ำเจ้าพระยาเหนือตะเกีย (ดูแผนที่ประกอบ)

แขกตานี แขกมลายู แขกตานีเป็นชาวมุสลิมที่เดินทางมาจากเมืองปัตตานี และเมืองอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงเข้ามาค้าขาย และตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนใหญ่บริเวณเนื้อที่ส่วนกลางของฝั่งคลองขุนละคอนไชยหรือที่เรียกกันเป็นสามัญว่า คลองตะเคียน คลองนี้เป็นคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยาตรงบริเวณเหนือวัดเซนต์โยเซฟไปบรรจบกับคลองปทาคูจามเหนือตะเกีย แล้วไหลออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมานิต วัลลิโกดม (2548:10) กล่าวว่าคลองนี้มีการขุดกันมาตั้งแต่สมัยพระยาธรรมิกราชแห่งอาณาจักรอยุธยาในจุลศักราช 458 พ.ศ.1639 และยังมีชุมชนแขกตานีอยู่บริเวณใกล้วัดลอดช่อง แขกตานีมีชื่อทางด้านกรทอผ้าไหม ผ้าด้าย เป็นผ้าพื้น ผ้าม่วงเกลี้ยงม่วงดอกขาย ทั้งยังมีพ่อค้าแขกมลายูชวา ตานี นำสินค้าจากถิ่นเดิมของตนมาขายที่ปากคลองปทาคูจาม สิ่งที่นำมาขายมีหลากหลายโดยเฉพาะของทะเล ส่วน แขกมลายูคือแขกที่เดินทางมาจากประเทศมลายู แขกมลายูตั้งชุมชนอยู่ทางฝั่งตะวันตกของคลองตะเคียนซึ่งอยู่คนละฝั่งกับหมู่บ้านโปรตุเกส

แขกตานีและแขกมลายูในแผนที่ฝรั่งใช้ชื่อด้วยคำๆ เดียวกันคือ “Malais” ทั้งแขกตานีและแขกมลายูมีความชำนาญทางด้านกรต่อเรือและการเดินเรือมาก

แขกมกกะสัน เป็นกลุ่มชาวมุสลิม ซึ่งอพยพหนีการรุกรานของฝรั่งเศสอินโด มาจากเมืองมาเก๊าฟาร์ในเกาะเซเลเบสของประเทศอินโดนีเซีย เดินทางเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระเจ้ากรุงสยาม

และสมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงมีพระเมตตาให้ตั้งบ้านเรือนทำมาหากินอยู่ได้แกวมักกะสันตั้งบ้านเรือนอยู่สองที่ กลุ่มแรกอยู่ที่บางกอก อีกกลุ่มหนึ่งอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา กลุ่มนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งคลองขุนละคอนไชยซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของหมู่บ้านแกกตานีและแกกมลายู

ในแผนที่จดหมายเหตุของ เดอ ลาลูแบร์ จะเห็นหมู่บ้านแกกจาม (Cochinchinois) อยู่ทางทิศตะวันออกของคลองขุนละคอนไชย แกกมลายู (Malais) อยู่ส่วนกลางลงมาเล็กน้อยคนละฝั่งคลองปะทากูจามกับชาวโปรตุเกส (Portugal) ส่วนแกกมักกะสันหรือมาคัฟฟาร์ (Macaffars) นั้นอยู่ทางตอนล่างสุด (ดูแผนที่ประกอบ)

แกกเปอร์เซีย เป็นกลุ่มของชาวมุสลิมที่เดินทางมาจากประเทศเปอร์เซีย หลักฐานของทางฝ่ายสยามกล่าวว่าข้าราชการระดับสูงชาวเปอร์เซียที่เดินทางมายังสยาม ในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อปี พ.ศ.2145 คือท่าน “เจก อะหมัด” บุคคลผู้นี้เป็นหัวหน้าพ่อค้าชาวเปอร์เซียที่เรียกกันว่า “ซูดาการาชา” (sudagaraja) มีความหมายว่า “พ่อค้าของกษัตริย์” ซึ่งโดยตำแหน่งเป็นทั้งหัวหน้าพ่อค้าและขุนนาง ท่านได้รับการแต่งตั้งให้รับราชการในราชสำนักของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมในตำแหน่งของเจ้าพระยาบวรราชนายกเจ้ากรมท่าฝ่ายขวา ท่านเจกอะหมัดตั้งประชาคมชาวเปอร์เซียอยู่ทางด้านทิศใต้ของวัดสวนหลวงค้างคาวลงมาทางริมแม่น้ำเจ้าพระยา เชื่อกับคลองปะทากูจามตรงท่าน้ำที่เรียกว่า “ท่ากายี” ปัจจุบันเรียกชื่อชุมชนบริเวณนี้ว่าชุมชนป่าตอง พื้นที่ส่วนหนึ่งของชุมชนป่าตองอยู่ในบริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน

ในรัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรมท่านเจกอะหมัดได้รับพระบรมราชานุญาตให้ขยายชุมชนชาวเปอร์เซีย เข้ามาอยู่ในกำแพงเมืองมีหลักฐานยืนยัน

ชัดเจนว่าบ้านแกกใหญ่ เจ้าเซ็น หรือท่านเจกอะหมัดนั้น ตั้งอยู่ใกล้กับสะพานวานรหรือสะพานเทพหมี ในบริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาเช่นเดียวกัน ดังนั้นประชาคมชาวเปอร์เซียในสมัยของพระเจ้าทรงธรรม จนถึงสมัยของพระนารายณ์มหาราชคงจะค่อยๆ พัฒนาขยายตัวจากประชาคมเล็กๆ จนกลายเป็นประชาคมขนาดใหญ่ตามที่ฝรั่งได้บันทึกไว้

ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์, (2517, หน้า 14-15) กล่าวว่า คำว่า “แกกเทศ” ในจดหมายเหตุโบราณเป็นที่เข้าใจกันว่าหมายถึงมุสลิมที่มาจากอินเดีย เปอร์เซีย และอาหรับ ซึ่งชาวอินเดียเรียกคนต่างด้าวว่า ปาร์เดสี (Pardesi) ซึ่งเมื่อแผลงทางสำเนียงไทยเป็นปรเทศี กลายมาเป็น “บราเทศ” แกกเทศส่วนใหญ่ก็คือแกกเปอร์เซียที่ตั้งประชาคมอยู่ที่ท่ากายี ในบริเวณนี้มีกฎ็ฏ็ทงหรือโคกกฎ็ฏ็ทงหรือโคกแกก ซึ่งท่านเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ว่าเป็นสุเหร่าของเจกอะหมัด

ภาพที่ 3 ถนนด้านหลังศูนย์ประวัติศาสตร์มีแนวใกล้เคียงกับแนวถนนอิฐสมัยกรุงศรีอยุธยา

บริเวณนี้เป็นที่ตั้งประชาคมเปอร์เซีย สมัยพระเจ้าทรงธรรมถึงสมัยพระนารายณ์

จากบันทึกของมุฮัมหมัด ราบี ทำให้ทราบว่า ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีข้าราชการสำนักที่เป็นชาวเปอร์เซียหลายคน เช่น อับดุล รัชชัค

และอกา มุฮัมหมัด สองคนนี้เป็นหัวหน้าประชาคมชาวเปอร์เซียในกรุงศรีอยุธยา ควบคู่กัน อาลี (Khwaja Hasan Ali) เป็นเสนาบดีอีกผู้หนึ่ง นอกจากนี้ยังมี ฮัจยี ซาลิม (Haji Salim) หรือมีชื่อเต็มว่า หัจญีสะลิม มาซัน ดะรานี (Haji Salim Masandarani) ขุนนางชาวเปอร์เซียอีกคนหนึ่งที่มีความสำคัญมาก คือ เป็นหัวหน้าคณะทูตสยามที่สมเด็จพระนารายณ์ ทรงแต่งตั้งให้อัญเชิญพระราชาสาส์นไปเจริญสัมพันธไมตรีกับราชสำนักเปอร์เซียในปี พ.ศ.2225 ตรงกับสมัยของพระเจ้าชาห์สุลัยมานที่ 1 ณ นครอิสฟาฮาน เมืองหลวงของจักรวรรดิเปอร์เซีย

เป็นที่เข้าใจกันว่าชาวเปอร์เซียตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชน หรือประชาคมอยู่ในกรุงศรีอยุธยา บริเวณใกล้ๆ กับสะพานวามรหรือสะพานเทพหมี ถ้าดูในแผนที่สมัยพระยาโบราณราชธานินทร์ ร.ศ. 126 จะเห็นแนวถนนอิฐซึ่งเป็นที่ตั้งชุมชนของชาวเปอร์เซียเริ่มต้นจากด้านหลังศูนย์ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาผ่านบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาไปทางตะวันออกจนถึงถนนสีกัน ชาวกรุงเก่ามีความเชื่อกันว่าหลุมฝังศพ (กูโบว์) ของท่านฮัจยี ซาลิม อยู่ในพื้นที่บริเวณนี้ด้วย เขาเรียกสถานที่ฝังศพของท่านว่ากะโบว์ (กูโบว์) ของฮะยี สุหลง

แขกมัวร์คือใคร

ภาพที่ 4 แขกมัวร์ในเพศวิทยาธร

ที่มา : ชาลววิทย เกษตรศิริ, 2546, หน้า 160

เมื่อได้ยินคำว่า “แขกมัวร์” ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์มักจะนึกถึงแขกดำชาวอาหรับซึ่งมีถิ่นฐานอยู่ในดินแดนแอฟริกาทางตอนเหนือ เช่น ประเทศโมร็อกโก ตูนิเซีย และแอลจีเรีย เป็นต้น คนเหล่านี้มีชื่อเสียงมากทางการเป็นนักรบในสมัยสงครามมหากางเขนหรือสงครามครูเสด แต่แขกมัวร์ที่กล่าวถึงในประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยานั้นหมายถึงชาวมุสลิมที่เป็นอาหรับจากประเทศโมร็อกโก อิรัก เปอร์เซีย ตุรกี อินเดีย รวมทั้งผู้ที่มีเลือดผสมระหว่างอินเดีย-เปอร์เซีย

ในสมัยก่อนนั้นอาณาจักรเปอร์เซีย มีดินแดนแคว้นหนึ่งอยู่ทางเหนือของอาณาจักรเรียกว่าแคว้น “คุราซาน” (Khursan) มีเมืองหลวงชื่อ มัรว (Marw) เมืองนี้มีชื่อทางประวัติศาสตร์ มีนักการทหาร การศาสนา และการเมือง พร้อมทั้งนักปราชญ์มีชื่อ (ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์, 2517, หน้า 29)

มีความเป็นไปได้ว่า ชาวสยามคงจะรู้จักชาวเปอร์เซียที่เดินทางมาจากแคว้นคุราซาน หรือเมืองมัรวนี้ก่อนที่จะรู้จักคนมุสลิมที่เดินทางมาจากประเทศอื่นๆ ในแถบอาหรับด้วยกันรวมทั้งอินเดียด้วย ประกอบกับการต้องใช้ความละเอียดมากที่จะจำแนกว่าใครมาจากไหนบ้าง ซึ่งค่อนข้างยากในการแยกแยะให้ถูกต้องว่าใครเป็นใคร เป็นแขกพวกไหน ชาวสยามจึงใช้วิธีเรียกรวมๆ กันว่า “แขกมัวร์” ซึ่งทำให้ง่ายต่อการรับรู้หรือเข้าใจ และอีกนัยหนึ่งหมายถึงการยกย่องว่าเป็นคนเก่ง มีความสามารถด้วย

เฟอร์เนา เมนเดส ปินโต (Fernao Mendes Pinto) ชาวโปรตุเกสซึ่งเดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ.2097 ตรงกับแผ่นดินของพระมหาจักรพรรดิ ได้บันทึกไว้ว่า “ที่ราชธานีอยุธยามีบ้านเรือนของพวกมัวร์ประมาณ 3,000 หลังคาเรือน”

ในแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง เกิดความ

ขัดแย้งทางด้านการค้าขายระหว่างราชสำนักกับบริษัทต่างชาติ คือฮอลันดาจนถึงขั้นมีพระราชโองการให้ฝึกลูกหลานเป็นทหาร มีการฝึกช้างม้าและการใช้อาวุธทุกชนิดรวมทั้งปืนด้วย นอกจากนี้พระเจ้าปราสาททองทรงมีพระราชโองการให้พวก แยกมัวร์ ทำแผนที่ทะเลของมหาสมุทรอินเดียอันมีชายฝั่งทะเลและเกาะทั้งหลาย รวมทั้งระยะทางระหว่างประเทศต่างๆ (นันทา สุตกุล, 2513, หน้า 248)

ข้อความในตอนต้น พระเจ้าปราสาททองต้องการแสดงพระราชอำนาจให้ชาวต่างชาติเห็นว่าหากทรงประสงค์จะยึดครองดินแดนประเทศต่างๆ ในมหาสมุทรอินเดียรวมทั้งเมืองปัตตาเวีย ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าของฮอลันดาในมหาสมุทรอินเดียก็สามารถที่จะกระทำได้ สิ่งที่เราทราบจากเหตุการณ์ตอนนี้ก็คือ ราชสำนักเชื่อว่าแยกมัวร์ชำนาญทางการเดินเรือ และมีความเชี่ยวชาญเรื่องดินแดนต่างๆ ในมหาสมุทรอินเดียมาก จึงมีรับสั่งให้จัดทำแผนที่ถวาย

วิบูลย์ วิจิตรวาทการ (2536, หน้า 115) กล่าวว่า ในแผ่นดินของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีชาวแยกดำรงชีวิตอยู่ในกรุงสยามเป็นจำนวนมาก ทั้งแยกขาว และแยกดำ แยกขาวมาจากกรุงเปอร์เซีย นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนแยกดำ เรียกว่า แยกมัวร์ พวกนี้มาจากถิ่นฮินดูสถานของอินเดีย นับถือศาสนาฮินดู

จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ (2548, หน้า 6) ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนที่สมเด็จพระนารายณ์ยกกองกำลังเข้าโจมตีพระบรมมหาราชวังในคราวยึดอำนาจจากพระเจ้าอาคือพระศรีสุธรรมราชาว่า

“พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และเอกสารชั้นต้นของชาวตะวันตกกล่าวถึงกองกำลังของพระนารายณ์ประกอบด้วยชาวต่างชาติจำนวนมาก อาทิ พวกเชื้อสายอินโด-มลายู โปรตุเกส ญี่ปุ่น และมัวร์ (มุสลิมเชื้อสายอินโด-อิหร่าน) มุสลิม

จำนวนมากได้เข้าร่วมกันกับกองกำลังของพระนารายณ์ที่บุกเข้าไปยังพระราชวัง”

ในพระราชพงศาวดารของไทยกล่าวถึง การยึดอำนาจของพระนารายณ์จากพระเจ้าอา เมื่อจุลศักราช 1018 หรือ พ.ศ.2199 ว่าสมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงขับช่างพระที่นั่งชื่อพลายมงคลไอยเรศพร้อมแม่ทัพนายกองเป็นจำนวนมากเข้าโจมตีพระบรมมหาราชวัง ในกองทัพของพระนารายณ์นั้นประกอบด้วยกองกำลังของชาวต่างชาติ ดังนี้ อาสาสมัครชาวญี่ปุ่น จำนวนสี่สิบคน ภายใต้การควบคุมของพระยาเสนาภิมุข และพระยาไชยาสุร มีพระยาชาวมอญสองคนคือพระยานันทกะยอสูกับพระยานันทกะยอลาง และมีกองกำลังของมุสลิมประกอบด้วย ระบายฟัน เมลามักเมะตาด ระบายลิลาคุมศรีถ้วน แยกชวา แยกจาม มาอยู่ด้านหน้าพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท (สมเด็จพระนรรัตน์, 2515, หน้า 367-368)

ระบายฟัน เมลามักเมะตาด มีชื่อในภาษาอิหร่านว่า มिरยาฟัน เมลามักเมะตาด (Mirrafun Mawla Makmohtad) และยังมีหลวงพิชิตเดชออกมาอาสารบด้วย หลวงพิชิตเดชนั้นกัประวัติศาสตร์เข้าใจกันก็คือ अबดุล รัชซัก (Abdul Razzag) ซึ่งเป็นหัวหน้าประชาคมเปอร์เซียในกรุงศรีอยุธยา อีกท่านหนึ่งคือ ออกพระจุลา ขุนนางเชื้อสายอิหร่านชั้นผู้ใหญ่ในกรมท่าชวา ทั้งสามท่านนี้จึงเป็นแยกมัวร์เชื้อสายเปอร์เซียที่มีส่วนร่วมในการทำศึกยึดอำนาจจากวังหลวงในครั้งนั้น

จดหมายเหตุลาตูแบร์ได้กล่าวถึงแยกมัวร์ในสมัยพระนารายณ์ว่า ในบรรดาชาติต่างๆ นั้น พวกแยกมัวร์ตั้งเนื้อตั้งตัวได้เป็นอย่างดีในรัชกาลนี้มีอยู่สมัยหนึ่งที่พระคลังเป็นแยกมัวร์ เนื่องจากพระเจ้ากรุงสยามทรงพระราชดำริเห็นว่าบุคคลผู้นั้นอาจมีวิธีการดำเนินพาณิชย์กิจของพระองค์ให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นก็เป็นได้ ด้วยว่าพระราชานในประเทศ

ข้างเคียงที่มีเดชาภาพต่างก็นับถือศาสนาพระ
 มะหะหมัดด้วยกันทั้งสิ้น ตำแหน่งหน้าที่สำคัญๆ
 ในราชสำนัก และในหัวเมืองในครั้งนั้นจึงตกอยู่ใน
 กำมือของพวกแขกมัวร์โดยสิ้นเชิง สมเด็จพระเจ้า
 กรุงสยามโปรดให้สร้างสุเหร่าขึ้นหลายแห่งและ
 ทุกวันนี้ก็ยังโปรดพระราชทานพระราชทรัพย์เป็น
 ค่าใช้จ่ายในพิธีทางศาสนาอันสำคัญ (เดอ ลา ลู แบริ,
 2510, หน้า 500)

จึงน่าจะได้อธิบายว่า แขกมัวร์ในสมัยกรุง
 ศรีอยุธยา คงจะมีทั้งแขกเปอร์เซียจากเมืองมัวร์ใน
 แคว้นคุราซานแล้วยังมีแขกดำจากแคว้นอินดุสถานซึ่ง
 พวกนี้ส่วนใหญ่ก็นับถือศาสนาฮินดูกับแขกลูกผสม
 ระหว่างอินเดียกับเปอร์เซีย พวกหลังนี้นับถือศาสนา
 อิสลามนิกายชีอะฮ์ หรือเจ้าเซ็น รวมทั้งแขกมัวร์
 กลุ่มอื่นๆ อีก ประชาคมแขกมัวร์จริงๆ ตั้งอยู่ตรง
 ส่วนไหนของเมือง และแต่ละประชาคมเป็นอย่างไร
 คือสิ่งที่จะต้องค้นหาค้นต่อไป

ประชาคมแขกมัวร์ในกรุงศรีอยุธยา

เราทราบว่า แขกมัวร์จากเปอร์เซียได้ตั้ง
 ประชาคมอยู่ในบริเวณท่ากายีและบริเวณใกล้เคียง
 ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ในทัศนะของนัก
 ประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงแขกมัวร์ และชุมชนแขก
 มัวร์ไว้อย่างไร

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2546, หน้า, 160)
 กล่าวถึงพวกมัวร์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้ว่าในสมัย
 พระนารายณ์มีพวกมัวร์อยู่มากกว่า 3,000 คน ใน
 พระนครนั้นมีถนนบ้านแขก ซึ่งเป็นถนนอิฐที่ดีสาย
 หนึ่งของอยุธยา มีอาคารอิฐสองฟากฝั่ง พวกมัวร์
 พันเชื้อกษัตริย์พวกเรือกำปั่นและสำเภา และพันชุด
 จุดบู่หรือด้วยเปลือกมะพร้าวขายด้วย ส่วนเชิงสะพาน
 ชีกุณตะวันตกเป็นตลาดชีกุณ มีพวกแขกนั่งร้านขาย
 กำไลมือ กำไลเท้า ปิ่นปักผม แหวนต่างๆ และ
 เครื่องประดับที่ทำด้วยทองเหลือง

คนต่างชาติจำนวน 3,000 คน ทางทรง
 ไม่ให้ตั้งถิ่นฐานรวมกันอยู่ในเขตกำแพงเมืองเนื่องจาก
 ยากต่อการควบคุมคงจะอนุญาตให้อยู่ในเมืองได้
 เพียงบางส่วน อีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนใหญ่คงต้อง
 จัดให้อยู่นอกเมืองตามระเบียบวิธีการจัดคนต่างชาติ
 (zoning) ให้อยู่ในพื้นที่ต่างๆ ในยุคสมัยนั้น จึง
 ต้องมาค้นหาค้นต่อว่าชุมชนแขกมัวร์ที่อยู่ทั้งในและ
 นอกกรุงศรีอยุธยานั้น ตั้งบ้านเรือนหรือประชาคม
 อยู่ที่ใดบ้าง

ถนนมัวร์ (Maures Street)

มีหลักฐานอ้างอิงจากจดหมายเหตุของหมอ
 ชาวเยอรมันชื่อเอนเกลเบิร์ต แกมเฟอร์ (Engelbert
 Kaemfer) ที่เดินทางเข้ามาในปี พ.ศ.2233 ในสมัย
 พระเพทราชาได้กล่าวถึงถนนสองสายที่ดีที่สุดใน
 กรุงศรีอยุธยา ดังต่อไปนี้

“ถนนสายแรกที่พบเมื่อตอนเข้าไปในเมืองคือ
 สายที่แล่นไปทางตะวันตกตามคูกำแพงเมือง มี
 บ้านเรือนอย่างดีที่สุด ล่างแห่งเดิมเป็นบ้านคนอังกฤษ
 วิลันดา และฝรั่งเศส บ้านพักของฟอลคอน (เจ้าพระยา
 วิชาเขนทร์) ก็อยู่ในบริเวณนี้ด้วย ถนนสายกลางซึ่ง
 แล่นเหนือขึ้นไปยังพระราชวังนั้นมีผู้คนอยู่คับคั่ง
 ที่สุดแน่นขนัดไปด้วยร้านค้า ร้านช่างศิลป์ และ
 หัตถกรรมต่างๆ ถนนสองสายนี้มีบ้านคนจีน ฮินดู
 สถาน และมัวร์อยู่กว่าร้อยหลัง สร้างด้วยหินรูปทรง
 เหมือนๆ กัน ขนาดเล็กยาวราวแปดเพช กว้างสี่เพช
 มีสองชั้น แต่กระนั้นก็สูงไม่เกินสองกึ่งหลังคามุง
 กระเบื้องแบนๆ ประตูลูกโตไม่ได้ส่วน” (จรรยา
 มานะวิทย์, 2545, หน้า 14)

ถนนสายแรกที่แกมเฟอร์กล่าวถึงคือถนนจีน
 (China Street) ซึ่งปัจจุบันนี้ไม่มีร่องรอยหลงเหลือ
 อยู่อีกแล้ว แต่ก็สามารถกำหนดได้ว่า น่าจะอยู่
 ในโรงเรียนจิระศาสตร์วิทยา เริ่มต้นจากประตู
 โรงเรียนด้านถนนชีกุณไปทางทิศตะวันออกจนถึง

คลองมะขามเรียง ถนนสายที่สองคือ ถนนชีกุน ซึ่งปัจจุบันถนนสายนี้ยังคงมีอยู่ และเป็นถนนสายใหญ่ผ่านใจกลางเมืองจากทิศเหนือไปยังทิศใต้

ภาพที่ 5 แผนที่กรุงศรีอยุธยาของแวนเดอร์ชเลย์ ตีพิมพ์ปี พ.ศ.2298 สมัยพระเจ้าบรมโกศ แสดงตำแหน่งถนนมัวร์และถนนสายอื่น
ที่มา : รัชชชัย ตั้งศิริวานิช, 2548

ในแผนที่กรุงศรีอยุธยา จากการสำรวจของวิศวกรชาวฝรั่งเศส และวาดโดย จาค็อบ แวนเดอร์ชเลย์ (Jacob van der Schley) ชาวฮอลันดา ซึ่งพิมพ์ครั้งแรกราว พ.ศ.2298 ตรงกับสมัยพระเจ้าบรมโกศ แสดงภาพถนนมัวร์ (Maures Street) เป็นถนนที่ตัดกับถนนชีกุน ตรงตำแหน่งได้สะพานชีกุนลงมาเล็กน้อย

ถ้ากำหนดตามสภาพพื้นที่ในปัจจุบัน ถนนมัวร์มีจุดเริ่มต้นในโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยตรงบริเวณใต้วัดฉัททันต์ผ่านไปทางทิศใต้ของสะพานชีกุน (ซึ่งยังมีตอม่อสะพานเหลืออยู่) ถนนนี้เป็นถนนปูด้วยอิฐจากหลังวัดฉัททันต์ มุ่งตรงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ถึงคลองนายกำย (คลองมะขามเรียง) หรือพูดให้เข้าใจง่ายๆ สำหรับบุคคลที่คุ้นเคยกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยาก็คือ ถนนมัวร์ในสมัยโบราณตั้งอยู่ระหว่างถนนเดชาวุธกับถนนโรจนะ หรืออยู่ในตำแหน่งใกล้เคียงกับถนนมหาราชที่ตัดใหม่ในปัจจุบัน โดยมีหัวถนนอยู่ในโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย และอีก

ปลายหนึ่งของถนนอยู่ที่คลองมะขามเรียงถนนสายนี้จะขนานกับถนนจีนที่ได้กล่าวถึงมาแล้ว

ถ้าดูในแผนที่กรุงศรีอยุธยาซึ่งวาดโดยจอห์น แอนดรูส์ ในปี พ.ศ.2314 ตรงกับสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะเห็นตำแหน่งของถนนมัวร์ชัดเจน พื้นที่บริเวณนี้ส่วนใหญ่ในสมัยนั้นเป็นที่อยู่ของแขกอินเดียที่นับถือศาสนาพราหมณ์และฮินดูตรงบริเวณใกล้ๆ กับสี่แยกเสาชิงช้าบริเวณสะพานชีกุนเป็นตลาดใหญ่เรียกว่า ตลาดบ้านพราหมณ์ บริเวณนี้มีพวกพราหมณ์อยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นชุมชนแขกมัวร์ที่อาศัยอยู่บนถนนมัวร์นี้จึงน่าจะเป็นชุมชนของแขกเชื้อสายอินโด-เปอร์เซีย ผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ ที่ส่วนใหญ่เดินทางมาจากแคว้นฮินดูสถานของอินเดียมากกว่า หากเป็นชุมชนของแขกสายอินโด-เปอร์เซีย ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์ จะมีชนบประเพณีที่แตกต่างออกไป

ภาพที่ 6 ถนนมหาราชในปัจจุบัน ซึ่งตั้งอยู่ในตำแหน่งใกล้เคียงกับถนนมัวร์สมัยกรุงศรีอยุธยา

ประชากรแขกมัวร์นอกกำแพงเมือง

ในแผนที่เจ้าพระยามหาหนาทแห่งสยามประเทศ (De Groote Siamse Rievier Menam ofte Moeder Der Wateren) วาดโดยฟร็องซัวส์ วาเลนติน (Francois Valentin) ชาวฮอลันดา ตีพิมพ์ในปี พ.ศ.2269 กรุงอัมสเตอร์ดัม ประเทศเนเธอร์แลนด์ ในรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ

แผนที่นี้แสดงเส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยาจากอ่าวไทยสู่กรุงศรีอยุธยา และขึ้นไปถึงภาคเหนือด้วย สองฝั่งแม่น้ำเขียนรูปสถานที่สำคัญต่างๆ ระบายด้วยสีน้ำไว้มากมาย มีคลองที่ปรากฏในแผนที่คือคลองปทาคูจาม คลองขุนละคอนไชย และแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนที่ไหลผ่านหน้าวัดพนัญเชิงและทิศตะวันตกของเกาะเมืองอย่างละเอียด

ภาพที่ 7 แผนที่เจ้าพระยามหาหนาทแห่งสยามประเทศวาดโดยฟร็องซัวร์ วาเลนทิน ชาวฮอลันดา คีพิมพ์ พ.ศ.2269

ที่มา : ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช, 2548

ตรงฝั่งขวาของคลองปทาคูจามบริเวณครึ่งทางของความยาวของคลอง (ดูแผนที่ประกอบ) มีศาสนสถานของมัวร์ ประกอบด้วยอาคารหลักสองหลัง หลังแรกเป็นอาคารรูปทรงแบบพระอุโบสถหลังคาซ้อนชั้น มีส่วนยอดแหลมตรงยอดหลังคา มีสัญลักษณ์ของศาสนาอิสลามสูงเด่นชัดเจน (หมายเลข 47 ในภาพ) และที่ใกล้กันเป็นอาคารก่ออิฐมีหลังคาเป็นแบบพระอุโบสถหรือแบบยอดโดม ซึ่งยากต่อการจำแนกเนื่องจากภาพมีขนาดเล็กมาก อีกหลังหนึ่งรอบๆ มีชุมชนหนาแน่นรวมทั้งทางฝั่งซ้ายของคลอง ตัวอักษรในภาษาดัตช์ที่ในบรรยายภาพนี้คือ “ศาสนสถานของมัวร์” (47, De Moorse Tempel)

จากภาพนี้แสดงว่าประชาคมของแขกมัวร์

เชื้อสายเปอร์เซียรวมทั้งอินโดเปอร์เซียบางส่วนที่เรียกกันว่า “เจ้าเซ็น” ในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นตั้งอยู่ตรงบริเวณสองฝั่งขวาซ้ายของคลองปทาคูจาม ตรงตำแหน่งกึ่งกลางของความยาวคลองนี้

ภาพที่ 8 มัสยิดกุฎีซ่อฟารีมฝั่งคลองตะเคียนพระนครศรีอยุธยา เดิมเป็นศาสนสถานของแขกเจ้าเซ็นสมัยกรุงศรีอยุธยา

มัสยิดกุฎีซ่อฟ้า

บริเวณบ้านหมู่ที่ 5 ตำบลคลองตะเคียนอำเภอพระนครศรีอยุธยา เป็นที่ตั้งของมัสยิดใหญ่แห่งหนึ่งของชุมชนมุสลิมคือมัสยิดกุฎีซ่อฟ้า ซึ่งมีประวัติความเป็นมาดังนี้ (ศิวราช กบิลคาม, 2548, หน้า 1-3)

ภาพที่ 9 มิมบร หรือบัลลังก์แสดงธรรมะของอิหม่ามในมัสยิดกุฎีซ่อฟ้าเป็นศิลปะแบบโมกุลศิลปะร่วมสมัยกับอยุธยายุคกลาง

เมื่อประมาณจุลศักราช 978 หรือ พ.ศ.2159 ในรัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรมเจ้าพระยาเอกอะหมัด รัตนราชเศรษฐีเจ้ากรมท่าขวา ได้รับพระราชทาน ที่ดินตำบลบ้านท้ายคู ให้พวกแขกเปอร์เซียหรือแขก เจ้าเซ็น ตั้งบ้านเรือนเป็นหมู่ใหญ่มีการสร้างสุเหร่า เจ้าเซ็นใหญ่สวย สง่างาม ก่อด้วยอิฐถือปูนคูดังวัด ไทยและกันที่ไว้เป็นป่าช้าฝังศพพวกแขกเจ้าเซ็นด้วย แล้วสร้างกำแพงแก้วด้วยอิฐล้อมรอบป่าช้า ในสมัย นั้นผู้คนทั่วไปเรียกกันว่า “กุฎีเจ้าเซ็นใหญ่” บาง ครั้งเรียกว่า “วัดแขกใหญ่” กุฎีหมายถึงศาสนสถาน หรือวัดที่เรียกกันมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสคลองตะเคียน ได้ทรงเสด็จ พระราชดำเนินขึ้นมา ณ มัสยิดแห่งนี้ทรงมีพระราช ปฏิสันถารกับราษฎรที่มาเข้าเฝ้าทูลละอองพระบาทใน ขณะนั้นทรงทราบมาก่อนว่าเป็นสุเหร่ากุฎีเจ้าเซ็น พระองค์จึงได้ตรัสถามว่าคนที่นี้เป็นแขกเจ้าเซ็น ไซ้ไหม? ผู้เข้าเฝ้าในขณะนั้นได้ทูลตอบว่า มิใช่เจ้า เซ็นแต่เป็นแขกมาจากปัตตานี พระองค์ทรงมี พระราชดำรัสพระราชทานเปลี่ยนชื่อมัสยิดจาก สุเหร่ากุฎีเจ้าเซ็นเป็นสุเหร่ากุฎีช่อฟ้าตามลักษณะ สถาปัตยกรรมที่มีช่อฟ้าอยู่บนหลังคาอาคารมัสยิด และทรงพระราชทานโคมตะเกียงแบบแขวนห้อยจาก เพดานไว้สำหรับสุเหร่ากุฎีช่อฟ้าด้วย (ได้รับทราบ ข้อมูลเพิ่มเติมว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานโคมตะเกียงแก้วระย้า สวยงามมากให้ไว้เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินใน ครั้งนั้นด้วย แต่สภาพปัจจุบันชำรุดใช้การไม่ได้แล้ว) ต่อมาสัปบุรุษทั้งหลายลงความเห็นร่วมกันใช้คำว่า มัสยิดแทนคำว่าสุเหร่าประมาณปี พ.ศ.2496 สุเหร่า กุฎีช่อฟ้าจึงมีชื่อเรียกว่ามัสยิดกุฎีช่อฟ้ามาจนถึง ปัจจุบันนี้

ภาพที่ 10 โคมตะเกียงพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวปัจจุบันยังแขวนอยู่ในมัสยิด กุฎีช่อฟ้า

แบบสถาปัตยกรรมมัสยิดกุฎีช่อฟ้า

รูปแบบสถาปัตยกรรมของมัสยิดกุฎีช่อฟ้า ที่สืบทอดมาจากกรุงศรีอยุธยายุคกลางนั้นตัวอาคาร ก่ออิฐถือปูน มีรูปทรงหลังคาเหมือนพระอุโบสถของ ไทย มีช่อฟ้า ไบระกา และหางหงส์ ตรงกับที่บันทึก ไว้ในสมัยพระเจ้าทรงธรรม ส่วนประตูและหน้าต่าง ก่ออิฐโค้งตามศิลปะอิสลาม การก่ออิฐโค้งเป็นการ ถ่ายน้ำหนักไปทางด้านข้างและลงสู่ผนัง ซึ่งเป็น เทคนิคทางสถาปัตยกรรมของอิสลาม สถาปัตยกรรม แบบนี้พบในอินเดียซึ่งมีมาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา ข้างในมัสยิดปูด้วยหินอ่อน มิมบ์หรือบัลลังก์ สำหรับอิมามแสดงธรรมเป็นศิลปะแบบอิสลาม ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมกันมากในเปอร์เซียและอินเดีย สมัยราชวงศ์ โมกุล

ภาพที่ 11 กล้องคัมภีร์อัดกรอ่านลายเครือเถาวัลงรัก ปิดทองสวยงามแบบศิลปะอยุธยา ฝีมือชั้นครูระดับเดียวกับบานประตูคู่พระธรรมวัดเชิงหวาย

ปี พ.ศ.2500 มีการรื้อหลังคาและฝาผนังด้านทิศเหนือและทิศใต้ทำการบูรณะ ซ่อมแซมขยายขนาดของมัสยิด แต่เดิมนั้นมี หออะซาน 2 หอ อยู่ทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก หอที่อยู่ทางทิศตะวันตกคาดว่าคงชำรุดสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ส่วนหอทางทิศตะวันออกนั้น สัปบุรุษมัสยิดให้รื้อถอนเพื่อใช้สร้างอาคารอเนกประสงค์อย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ศาสนสถานของมัวร์คือ มัสยิดกุฎีซ่อฟ้า

มัสยิดกุฎีซ่อฟ้าตั้งอยู่บนฝั่งซ้ายของคลองตะเคียน ซึ่งในอดีตเป็นคลองที่กว้างใหญ่มีขนาดพอๆ กับแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นที่จอดของเรือสำเภานานาชนิด บริเวณนี้เรียกกันว่า “ท้ายคู” ตำแหน่งจริงๆ ในปัจจุบันมัสยิดกุฎีซ่อฟ้ามิได้อยู่ตรงส่วนกลางของคลองปทาจุจาม ตามแผนที่ซึ่งฝรั่งเขียนไว้แต่กลับอยู่ตรงตำแหน่งท้ายคลองตะเคียน นอกจากนี้ยังมีคลองอีกสายหนึ่งที่ชาวกรุงเก่าเรียกกันว่า “คลองเทศ” คลองนี้ขุดเชื่อมระหว่างคลองปทาจุจามตรงบริเวณวัดเจ้าฟ้ากับคลองตะเคียน ทางด้านทิศใต้ของมัสยิดกุฎีซ่อฟ้า คลองเทศในอดีตเป็นคลองที่แยกเปอร์เซียรวมทั้งแขกเชื้อสายอินโด-เปอร์เซียสร้าง

เรือนแพและจอดเรือสำเภาท่ามาค้าขายอยู่เป็นจำนวนมาก แสดงว่าคลองนี้ในอดีตมีขนาดใหญ่มากเช่นเดียวกัน มัสยิดกุฎีซ่อฟ้าที่ตั้งอยู่ระหว่างคลองเทศและคลองตะเคียน คนเขียนแผนที่ฝรั่งอาจจะเข้าใจผิดคิดว่าคลองเทศเป็นคลองปทาจุจาม จึงเขียนภาพมัสยิดกุฎีซ่อฟ้าให้อยู่บนฝั่งขวาของคลองปทาจุจาม ซึ่งที่ถูกต้องก็คือมัสยิดกุฎีซ่อฟ้าตั้งอยู่บนฝั่งขวาของคลองเทศและฝั่งซ้ายของคลองตะเคียน

ภาพที่ 12 คลองเทศเชื่อมระหว่างคลองตะเคียนกับคลองปทาจุจาม ปัจจุบันเป็นคลองเล็ก ๆ สุภาพบุรุษในภาพคือ คุณศิวราช กบิลคาม ผู้เชี่ยวชาญเรื่องชุมชนท้องถิ่น

ภาพที่ 13 คลองเทศ ส่วนที่กรมชลประทานเก็บน้ำไว้ทำการเกษตร ท่านสามารถมองเห็นความยิ่งใหญ่ในอดีตของคลองนี้ได้จากภาพนี้ คลองส่วนนี้อยู่บริเวณหน้ามัสยิดกุฎีซ่อฟ้า

ภาพที่ 14 บริเวณท้ายคูที่ซึ่งคลองปทาคุจามบรรจบกับคลองตะเคียน ในอดีตเป็นที่จอดเรือสินค้านานาชนิดมีเรือนแพ และตลาด ภาพนี้ถ่ายจากชั้นบนของอาคารมัสยิดกูฎีซ่อฟ้า

แสดงว่าการกำหนดตำแหน่งในสมัยก่อนยังไม่แม่นยำ แต่ทิศทางยังคงถูกต้องอยู่ มัสยิดกูฎีซ่อฟ้าเป็นต้นแบบของมัสยิดกูฎีขาว ซึ่งเป็นมัสยิดรูปทรงพระอุโบสถหลังเดียวในประเทศไทยที่ยังคงเหลือรูปแบบให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน มัสยิดกูฎีขาวตั้งอยู่ที่ถนนเทศบาลสาย 1 เขตธนบุรีในปัจจุบันนี้ นี่คือการสืบทอดรูปแบบสถาปัตยกรรม การสร้างมัสยิดจากชุมชนมุสลิมของกรุงศรีอยุธยาไปยังชุมชนใหม่ที่กรุงธนบุรีในครั้งกระโน้น

ภาพที่ 15 มัสยิดบางหลวงหรือมัสยิดกูฎีขาว คลองบางหลวง บางกอกใหญ่ ที่สืบทอดรูปแบบสถาปัตยกรรมมาจากมัสยิดกูฎีซ่อฟ้า

ที่มา : อาลี เสือสมิง, 2546, หน้า 247

จึงได้ข้อสรุปว่า ศาสนสถานของมัวร์ (De Moorse Tempel) ที่ปรากฏในแผนที่ของฝรั่งก็คือมัสยิดกูฎีซ่อฟ้า ตามที่ได้กล่าวถึงมานี้ ดังนั้นประชาคมของแขกมัวร์เชื้อสายเปอร์เซีย และอาจมีอินโดเปอร์เซียบางส่วน ซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงตั้งอยู่บริเวณที่ดินที่พระเจ้าทรงธรรมทรงพระราชทานเป็นปริมณฑลกว้างใหญ่ บริเวณมัสยิดกูฎีซ่อฟ้าหรือพื้นที่ระหว่างคลองตะเคียนกับคลองเทศ นี้เอง

กล่าวโดยสรุปประชาคมชาวแขกในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นมีทั้งประชาคมที่อยู่ทั้งใน และนอกกำแพงเมือง ประชาคมในกำแพงเมือง ประกอบด้วยแขกเปอร์เซีย มีศูนย์กลางประชาคมอยู่ที่ท่าภาษี หรือชุมชนป่าตองในปัจจุบัน ตลอดจนพื้นที่บางส่วนของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ยังมีชุมชนแขกมัวร์เชื้อสายอินโด-เปอร์เซีย และอินเดียจากแคว้นอินดุสถาน ตั้งประชาคมอยู่ที่ถนนมัวร์ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในตำแหน่งใกล้เคียงกับถนนมหาราชสำหรับประชาคมนอกกำแพงเมืองนั้นประกอบด้วยแขกจาม แขกตานี แขกมลายู รวมทั้งแขกมกกะสันพวกนี้ตั้งประชาคมอยู่นอกเกาะเมืองริมฝั่งคลองปทาคุจาม และคลองขุนละคอนไชยหรือคลองตะเคียนส่วนแขกมัวร์เชื้อสายเปอร์เซียรวมทั้งอินโดเปอร์เซียด้วยบางส่วน อีกกลุ่มหนึ่งนั้นตั้งประชาคมอยู่ระหว่างคลองเทศกับคลองขุนละคอนไชยตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

เอกสารอ้างอิง

- จรรยา มาณะวิท (2545). ถนนและสะพานสมัยโบราณกรุงศรีอยุธยา. พระนครศรีอยุธยา : อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา.
- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ (2548). ความสัมพันธ์ของอยุธยากับต่างประเทศตามเอกสารหลักฐานใหม่. เอกสารประกอบการสัมมนา “อยุธยามรดกอารยธรรมโลก”. 7-9 กันยายน 2548 มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2546). อยุธยา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ (2517). ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- เดอะ ลา ลูแบร์ (2510). จดหมายเหตุลาลูแบร์ แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.
- ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช (2548). ประวัติศาสตร์อยุธยาจากแผนที่. เอกสารประกอบการสัมมนา “อยุธยา มรดกอารยธรรมโลก” 7-9 กันยายน 2548 มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. “เจ้าพระยา...มหานทีแห่งสยามประเทศ” แผนที่แม่น้ำเจ้าพระยาวาด โดย ฟร็องซัวร์ วาเลนติน ค.ศ.1726 (พ.ศ.2269) สำนักงานสลากกินแบ่งจัดพิมพ์.
- นันทา สุตกุล (2513). เอกสารหออันดามันกรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากรจัดพิมพ์.
- มานิต วัลลิโกดม (2548). ในกำเนิดกรุงศรีอยุธยา สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการเอกสารภูมิสังคมเสวนา สาธารณะวัดธรรมิกราช พระนครศรีอยุธยา.
- ราชบัณฑิตยสถาน (2542). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์.
- ศิวราช กบิลคาม (2548). เอกสารแนะนำมัสยิดกุฎีข้อฟ้า ตำบลคลองตะเคียน อำเภอพระนครศรีอยุธยา.: พระนครศรีอยุธยา.
- สมเด็จพระพนรัตน์ (2515). พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : โพธิ์สามต้นการพิมพ์.
- อารี เสือสมิง (2546). ประวัติศาสตร์ขุนนางมุสลิมสยาม. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสืออิสลาม.
- อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิภาวะ โทชิฮารุ (2542). แปลโดย พลับพลึง คงชนะ กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

